Stappenplan – Betrokken bij mensen in de gevangenis en hun naasten

Als diaconie je inzetten voor mensen in de gevangenis en hun naasten? Dit stappenplan helpt diakenen en commissieleden om bij te dragen aan een inclusieve en rechtvaardige samenleving voor (ex-)gevangenen en hun naasten.

Inhoud van het stappenplan:

- Inzicht in waarom en hoe de kerk zich kan inzetten voor (ex-)gevangenen en hun naasten.
- Praktische stappen om een concreet plan te maken.
- Inspiratie en voorbeelden van hoe hulp aan (ex-)gevangenen en hun naasten vorm kan krijgen.
- Handige links en contactpunten voor samenwerking.

Het stappenplan bestaat uit vier stappen:

1. Basiskennis
2. Samen verkennen: in gesprek over tegenstrijdige gedachten en gevoelens
3. Analyse van de context en van wat er nodig is
4. Keuzes maken en uitvoeren

1. Basiskennis

Feiten & cijfers (ex-)gevangenen en hun naasten

In Nederland zijn jaarlijks ruim 33.000 mensen gedetineerd. Dat betekent dat zij kortere of langere tijd vastzitten in de gevangenis. Een gevangenis heeft meestal meerdere afdelingen. Bijvoorbeeld het ‘Huis van Bewaring’, waar mensen wachten op de uitspraak van de rechter over hun straf. Op andere afdelingen zitten mensen vast die al veroordeeld zijn en weten wat hun straf is. Soms heeft een gevangenis ook een psychiatrische afdeling. Ook zijn er detentiecentra voor vreemdelingen. Al deze plekken samen worden Penitentiaire Inrichtingen genoemd. Penitentie betekent straf of boetedoening.

> Tbs-klinieken zijn aparte inrichtingen voor veroordeelden die psychiatrische zorg nodig hebben. Tbs is geen straf of boetedoening, maar een behandeling. Ook zijn er jeugdgevangenissen waar jongeren onder de 18 gevangenzitten. Dat zijn justitiële jeugdinrichtingen (JJI’s).

De Dienst Justitiële Inrichtingen (DJI) voert de straffen uit namens het Ministerie van Justitie en Veiligheid. Het doel van een gevangenisstraf is het herstellen van de rechtsorde, het veilig insluiten van gevangenen, het voorkomen van herhaling en het bieden van perspectief aan gevangenen.

Voor een basisoverzicht over het gevangeniswezen in Nederland helpt deze infographic. Je ziet bijvoorbeeld hoeveel mannen en vrouwen er vastzitten in Nederland en hoe een dag in een gevangenis er ongeveer uitziet.

Ook in andere landen in de wereld zitten Nederlanders in de gevangenis.

Naast de gedetineerden zelf zijn er hun familieleden die achterblijven en te maken hebben met de gevolgen van detentie, zoals gemis van inkomen en vooroordelen vanuit de omgeving.

Waarom omzien naar (ex-)gevangenen en hun naasten?

In de Bijbel leren we verschillende mensen kennen die in de gevangenis terechtkomen. Denk aan Jozef, Jeremia of Johannes de Doper, en aan Jezus en Stefanus. En denk ook aan Mozes: hij pleegde een moord, maar bleef ongestraft.

De Bijbel roept op om zorg te dragen voor de gevangenen en hen te bevrijden. Bijvoorbeeld in Psalm 146:7, waar staat dat God de gevangenen bevrijdt, en in Matteüs 25:31-46, waar het bezoeken van de gevangenen een van de werken van barmhartigheid is.

De rode draad is dat het niet aan ons mensen is om te oordelen maar om barmhartig te zijn voor ieder mens. Dat wil niet zeggen dat we zomaar over misdaden heen hoeven te stappen of dat slachtoffers meteen moeten vergeven. Daar zijn misdaad, straf, schuld en vergeving veel te complex voor. Wel staan we naast gedetineerden omdat we allemaal mens zijn, grote of kleine misstappen maken en verlangen naar een nieuw begin.

Daarnaast keren gevangenen ook terug in de samenleving. Hoe gaan we dan naast hen staan? Wat kunnen we voor hen betekenen en hoe?

Bij omzien naar gevangenen denken we daarnaast aan hun naasten. Hoe kunnen we naast hen staan in een kwetsbare periode in hun leven?

> Wil je meer lezen over schuld, vergeving en een nieuw begin in relatie tot gevangenen? Het boek ‘Geestelijke Verzorging bij Justitie’ biedt daarvoor mooie aanknopingspunten. Voor boeken met veel ervaringsverhalen van gevangenen kun je kiezen voor een van de boeken van Jan Eerbeek: ‘Een misdadiger is meer dan zijn delict’ of ‘Gaan in het licht van de hoop’.

Wie ziet om naar (ex-)gevangenen en hun naasten?

Binnen en buiten de gevangenis zijn er verschillende mensen en organisaties die zich inzetten voor gevangenen. Ten eerste zijn er de officiële instanties vanuit de overheid, zoals de reclassering, die gevangenen helpen zich voor te bereiden op hun terugkeer in de samenleving.

Binnen de gevangenis zijn er geestelijk verzorgers werkzaam vanuit verschillende levens- en geloofsovertuigingen. Bij hen kunnen gevangenen hun verhaal kwijt in een persoonlijk gesprek en zij organiseren gespreksgroepen en vieringen. Vanuit de protestantse kerk zijn dit de justitiepredikanten.

Op de website van Kerk in Actie staat een overzicht van christelijke organisaties en stichtingen die landelijk of lokaal werken met en voor gevangenen. Via deze stichtingen en landelijke organisaties zetten veel vrijwilligers zich in voor gevangenen. Bijvoorbeeld bij een kledingbank in

de gevangenis, een cursus vaderschap, bezoek aan achtergebleven familieleden of kerkdiensten ter plaatse.

(Ex-)gevangenen en hun naasten waarderen de inzet van vrijwilligers vaak enorm. Het doet hen goed dat er mensen zijn die naast hen staan, zonder eigen belang.

2. Samen verkennen: in gesprek over tegenstrijdige gedachten en gevoelens

Misschien is er een concrete aanleiding waarom jullie als gemeente met dit thema bezig zijn. Wie weet is er een gevangenis in de buurt van je kerk of heeft een gemeentelid te maken met detentie.

Het onderwerp ‘zorg voor (ex-)gevangenen en hun naasten’ roept waarschijnlijk vragen op. Mensen zitten niet voor niets in de gevangenis, waarom zouden we juist hen helpen? Wellicht zijn er vragen over vergeving en herstel of over hoe je de opdracht uit de Bijbel handen en voeten geeft.

Samen in gesprek gaan helpt om tegenstrijdige gedachten en gevoelens onder woorden te brengen en te delen. Het kan helpen iemand uit te nodigen die werkt met mensen in detentie, bijvoorbeeld een justitiepredikant of iemand van een van de organisaties genoemd op de website van Kerk in Actie. Zij kunnen iets vertellen over hun werk op een gemeenteavond of in een kerkdienst. Neem hiervoor contact op via een van de organisaties of via de dienstenorganisatie van de Protestantse Kerk (info@protestantsekerk.nl).

Om verder te lezen/verdiepen:

- ‘Brandmerk’ seizoen 1, via NPO Start, over kinderen met een ouder in de gevangenis
- Op www.justitiepastoraat.nl is een goed overzicht te vinden van het hele thema ‘kerk en gevangenis’, ook voor familie en achterblijvers. Verdiepend geven zij een interessant blad uit, Pastorale Verkenningen, dat je kunt downloaden.
- Andijkse jongeren ontdekken meer over het leven achter tralies
- Een overdenking van ds. Jeannette Westerkamp vanuit de PI in Nieuwersluis: ‘Liefde om door te geven’ (Petrus)
- De uitzending van Petrus in het land, seizoen 2, aflevering 14, van 9 april 2022 via NPO Start
- Alpha Prison in Dordrecht: ‘Praten over God tussen de bajesmuren’
- Een artikel in Petrus over herfst- en lentekampen voor kinderen met een ouder in detentie: ‘Samen activiteiten doen met je vader in de gevangenis’

3. Analyse van de context en van wat er nodig is

Wanneer je je wilt inzetten voor (ex-)gedetineerden en hun naasten, is het goed om in je eigen context te kijken welke zorg er al is.

- Welke gevangenissen zijn er in de buurt? Wat gebeurt er al voor deze mensen en waar ligt de behoefte? Welke menskracht en financiële middelen zijn in jullie gemeente

beschikbaar? Kunnen/willen jullie iets nieuws beginnen of gaan jullie een bestaand initiatief versterken?

- Misschien zijn gemeenteleden op persoonlijke titel al actief voor gevangenen en hun naasten. Betrek hen bij de inventarisatie.
- Kijk op de website van Gevangenenzorg Nederland, Kerken met Stip, DSG De Sluis, Stichting Exodus en Epafras wat ze bij jou in de buurt doen en of er vacatures zijn voor vrijwilligers. Bij Gevangenenzorg Nederland zijn bijvoorbeeld bemoedigingspakketten beschikbaar voor ex-gevangenen en achterblijvers.
- Rond een aantal gevangenissen zijn ook eigen stichtingen actief, zoals in Zwolle, Dordrecht en Nieuwegein/Zeist. Wil je hier meer over weten, neem dan contact op met de dienstenorganisatie van de Protestantse Kerk (info@protestantsekerk.nl) of met het justitiepastoraat (info@justitiepastoraat.nl).

In de veertigdagentijd organiseert de Protestantse Kerk, samen met stichting Epafras, KokBoekencentrum en het protestants justitiepastoraat de landelijke Paasgroetenactie. Vanaf begin januari kunnen kerken sets kaarten bestellen. Gemeenteleden schrijven op de kaarten een bemoedigende groet voor gedetineerden. Op de tweede kaart komt een extra postzegel, zodat de gedetineerde die kaart zelf aan iemand kan sturen. Rond Pasen worden de kaarten uitgedeeld in gevangenissen en tbs-klinieken in heel Nederland. Ook Nederlanders in buitenlandse gevangenissen krijgen een paasgroet. Rondom deze actie kun je een kerkdienst organiseren over het thema. Kijk hiervoor op 'De dag van de gevangene'. Hier staat materiaal voor een dienst op de tweede zondag van oktober, maar dit materiaal is op elke zondag in het jaar bruikbaar.

Tip: werk samen met andere kerken en organisaties in een plaatselijk platform.

Inventariseer wat er nodig is

Vraag bij organisaties waar zij tegenaan lopen en wat nodig is. Zij hebben vaak goed zicht op de behoeften van gevangenen en hun naasten.

Inventariseer wat de mogelijkheden van de gemeente zijn

Hoeveel tijd, geld en menskracht zijn beschikbaar? Zorg dat je dit in kaart hebt voordat je keuzes maakt.

4. Keuzes maken en uitvoeren

Is er belangstelling in je gemeente om langduriger een naaste te zijn voor mensen in de gevangenis en hun naasten? Dan zijn er verschillende mogelijkheden:

- Stel een werkgroep samen die het omzien naar (ex-)gedetineerden en hun naasten vormgeeft en hiervoor aandacht blijft vragen in de gemeente. Denk aan activiteiten, een jaarlijkse dienst, voorbeden en collectes.
- Ga met deze werkgroep verder aan de slag met de contextanalyse uit stap 3. Wat zijn de aanknopingspunten? Wie kun je betrekken?

Concrete stappen

De acties hieronder zijn ingedeeld naar de inspanning die ze van de gemeente vragen.

Klein beginnen: kan meteen, weinig tijd nodig

- Geef aandacht aan (ex-)gedetineerden en hun naasten in de voorbeden of een gebedsgroep.
- Houd een collecte voor het werk van Kerk in Actie voor gevangenen en hun naasten. Meer over dit werk lees je op de projectpagina Omzien naar gevangenen.
- Publiceer regelmatig iets in het kerkblad of de weekbrief. Op www.justitiepastoraat.nl staan mooie columns die daarvoor gebruikt mogen worden.
- Doe als gemeente mee aan de Paasgroetenactie: bestel vanaf begin januari een set kaarten en laat gemeenteleden een groet schrijven.
- Wijs gemeenteleden met een familielid in de gevangenis op de gratis Landelijke Hulplijn voor achterblijvers van Gevangenenzorg Nederland (0800 331 05 68). Daar vinden zij een luisterend oor en praktisch advies.
- Meld je aan voor de nieuwsbrief van Epafras.

Iets organiseren: eenmalig, wel voorbereiding nodig

- Nodig jaarlijks iemand uit die betrokken is bij mensen in detentie en hun naasten om tijdens een gemeenteavond of kerkdienst te vertellen over zijn of haar werk. Een goed moment hiervoor is de veertigdagentijd, wanneer de Paasgroetenactie plaatsvindt. Bij Gevangenenzorg Nederland kun je een gastspreker aanvragen.
- Organiseer met een jongerengroep een Nacht in de bak via Gevangenenzorg Nederland.
- Ga op werkbezoek bij een Exodushuis.
- Geef via Gevangenenzorg Nederland een bemoedigingspakket aan een ex-gevangene of aan de familie van een gedetineerde. Kerk in Actie ondersteunt dit. Een pakket is maatwerk en kan bijvoorbeeld uitzetspullen, producten voor persoonlijke verzorging, creatief materiaal en een christelijke attentie bevatten.
- Zet je als gemeente in voor Cadeautje voor je kind van Gevangenenzorg Nederland. Via dit project krijgt een kind namens zijn of haar vader of moeder in de gevangenis een cadeau.

Langdurig betrokken: vraagt vaste mensen

- Meld je gemeente aan als Kerk met Stip. Een Kerk met Stip staat er bewust voor open mensen die uit de gevangenis komen welkom te heten.
- Benader vanuit de werkgroep gemeenteleden die actief betrokken willen raken, bijvoorbeeld door achterblijvende familieleden te bezoeken.
- Informeer bij Epafras hoe je met vrijwilligers kunt bijdragen aan hun werk voor achterblijvers.
- Informeer bij een diaconale stichting gevangenenzorg, zoals DSG De Sluis, wat je kunt betekenen. Zij zamelen bijvoorbeeld kleding in voor gedetineerden en verzorgen jaarlijks een bloemengroet.

Tip: blijf de kerkenraad actief betrekken bij de stappen die je als werkgroep zet. Het is mooi als een kerkenraadslid deelneemt aan de werkgroep.